

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

BAR ASSOCIATION OF UKRAINE ON A WAY OF INTRODUCTION OF THE INTERNATIONAL STANDARDS

Назаров І.В.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті аналізуються міжнародні стандарти у сфері організації та діяльності адвокатури й наукові погляди на їх розуміння. Досліджено історичні етапи адаптації вітчизняного законодавства до стандартів Ради Європи у сфері правового регулювання інституту адвокатури, проведено аналіз змісту резолюцій і рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу у визначеній сфері. Визначаються подальші напрями реформування адвокатури в Україні.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, адвокатське самоврядування, міжнародні стандарти, європейські стандарти.

В статье анализируются международные стандарты в сфере организации и деятельности адвокатуры и научные взгляды на их понимание. Исследованы исторические этапы адаптации отечественного законодательства к стандартам Совета Европы в сфере правового регулирования института адвокатуры, проведен анализ содержания резолюций и рекомендаций Совета Европы и Европейского Союза в указанной сфере. Определяются дальнейшие направления реформирования адвокатуры в Украине.

Ключевые слова: судебная власть, адвокат, адвокатура, адвокатское самоуправление, международные стандарты, европейские стандарты.

In article are analyzed the international standards in sphere of the organisation and activity of legal profession and scientific views on their understanding. Investigated historical stages of adaptation of the domestic legislation to standards of the Council of Europe in sphere of legal regulation of institute of legal profession, is carried out the analysis of the maintenance of resolutions and recommendations of the Council of Europe and the European Union in the specified sphere. Defined the further directions of reforming of legal profession in Ukraine.

Key words: judicial power, lawyer, bar association, lawyer self-management, international standards, European standards.

Актуальність теми. Досить часто міжнародними стандартами називають універсальні, міжнародно-правові норми, які є еталоном для держав, підлягають безпосередньому застосуванню в національних правових системах і дають змогу визначити ступінь визнання й поваги в конкретній державі до того або іншого явища.

Міжнародними стандартами адвокатської діяльності, відповідно, можна називати міжнародно-правові норми, що встановлюють загальні вимоги до потрібного професійного рівня осіб, які мають право здійснювати адвокатську діяльність, і вимоги до обсягу правової регламентації адвокатської діяльності на національному рівні.

Правові засади діяльності адвокатури України та їх відповідальність міжнародно-правовим актам розглядалися в працях таких учених, як Т.В. Варфоломеева, Т.Б. Вільчик, О.М. Дроздов, С.В. Гончаренко, С.О. Іваницький, А.В. Іванцова, М.М. Погорельський, С.В. Прилуцький, С.Ф. Сафулько, О.Д. Святоцький, П.В. Хотенець, В.І. Шишкін, О.Г. Яновська та ін. Але постійна робота над оптимізацією законодавства України у визначеній сфері вимагає подальшого наукового аналізу реалізованих етапів і визначення наступних.

Виклад основного матеріалу. Необхідність у вивченні, визнанні, запровадженні та дотриманні міжнародних стандартів можна обґрунтувати тим, що в сучасному глобальному світі вже просто

неможливо будувати правову, демократичну державу без урахування досвіду як інших держав, так і їхніх об'єднань, вимог міжнародних документів, навіть не ратифікованих. Особливо, коли мова йде про необхідність забезпечення громадян основними правами та свободами. А адвокатура має прямий стосунок до забезпечення можливостей для будь-якої людини користуватися основоположними правами, гарантованими на міжнародному рівні. Іншим аргументом у потрібності запроваджувати й дотримуватися міжнародних стандартів є широке розмаїття адвокатур у світі, внаслідок чого навіть самим адвокатам нелегко налагоджувати комунікації із закордонними колегами [1, с. 471]. Крім того, зазначимо, що нашою державою обрано курс на інтеграцію до європейського співтовариства. І в цьому контексті варто нагадати, що Україна вже давно є членом Ради Європи і знаходиться на досить високому рівні організації взаємодії з Європейським Союзом. Розвиток у такому напрямі вимагає від нас урахування не лише загальних міжнародних стандартів адвокатури, а і європейських.

Україна приєдналася до Ради Європи 9 листопада 1995 р. Під час вступу до цієї організації наша країна зобов'язалася дотримуватись своїх загальних обов'язків згідно зі Статутом Ради Європи – плюралістичної демократії, верховенства права та захисту прав людини й основоположних свобод усіх осіб, що пере-

бувають під її юрисдикцією. Україна погодилась також виконати протягом одного року з моменту вступу низку спеціальних зобов'язань, перелічених у висновку Парламентської Асамблеї № 190 (1995), у тому числі законодавчо врегулювати статус правничої професії та заснувати професійну асоціацію адвокатів.

На жаль, із моменту вступу Парламентська Асамблея Ради Європи висловлювала занепокоєння щодо невиконання Україною взятих на себе зобов'язань. Незважаючи на те що з 1995 р. Україна зробила значні кроки на шляху становлення повноцінної й незалежної адвокатури, реформу ще не можна вважати закінченою.

Так, наприклад, у 1999 р. Парламентська Асамблея в Резолюції «Дотримання Україною зобов'язань» № 1179 [2] констатувала відсутність чіткого розподілу між судовою, законодавчою та виконавчою гілками влади, неприйняття рамкового документа про правову політику України у сфері захисту прав людини.

У 2003 р. Парламентська Асамблея Ради Європи зазначала, що Україна досягла прогресу в подальшому реформуванні судової системи (Резолюція «Виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 29.09.2003 № 1346 [3]), але стосовно решти зобов'язань у сфері національного законодавства і здійснення реформ Асамблея закликала органи влади України продовжувати цю роботу, а також зміцнювати співробітництво з Радою Європи задля забезпечення повної відповідності українського законодавства та практики правозастосування принципам і стандартам Організації, передусім стандартам, гарантованим Європейською конвенцією з прав людини. Наприклад, Асамблея зазначила, у сфері захисту статусу працівників правничої професії зобов'язання, взяті на себе Україною, не виконано й професійна асоціація адвокатів не створена.

У 2005 р. робиться висновок, що хоча Україна досягла значного прогресу в законодавчій сфері, але ще не виконала всі обов'язки та зобов'язання, які вона взяла на себе під час вступу до Ради Європи, тому органи влади України повинні утворити професійну асоціацію адвокатів шляхом прийняття нового закону про адвокатуру без подальшого зволікання, як це вимагається підпунктом 11.іх Висновку Асамблеї № 190, й відповідно до принципів Ради Європи і практики Європейського суду з прав людини (Резолюція «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 05.10.2005 № 1466 [4]).

Аналізуючи зміст висновків і рекомендацій ПАРЄ, можна дійти висновку, що європейське співтовариство не ставиться формально до виконання Україною своїх обов'язків у складі Ради Європи, здійснює постійний моніторинг українського законодавства передусім на предмет дотримання прав і свобод людини та громадянина, а так само закріплення й дотримання демократичних стандартів у сфері організації та функціонування державних інститутів. Оскільки для демократичної держави прийнятною вважається практика захисту громадянами своїх порушених або оскаржених прав у тому числі й з боку державних органів у незалежному суді, природною є особлива

увага до інституту адвокатури в Україні, статусу адвоката, стандартів адвокатської діяльності. Стосовно вітчизняної адвокатури основні нарікання викликала організація роботи органів адвокатського самоврядування, дотримання незалежності адвокатів і поваги до адвокатської таємниці з боку правоохоронних органів, що свідчило про пробіли в реалізації права громадян на отримання професійної правової допомоги й захисту під час захисту законних інтересів як у суді, так і у відносинах з іншими державними та недержавними органами.

Рада Європи – це не єдина міжнародна організація, членство в якій є вкрай важливим для України. Уже протягом тривалого часу головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом нашої країни визначено інтеграцію до ще одного об'єднання найбільш успішних держав Європи – Європейського Союзу. І під час руху в цьому напрямі Україна повинна враховувати інший фактор – міждержавні інтеграційні процеси і їх вплив на національні державні інститути.

Наприклад, варто зазначити, що на території держав-членів Союзу діють дві правові системи: національна й загальноєвропейська. Цілком зрозуміло, що виникали певні проблеми під час вирішення протиріч між нормами права Європейського Союзу й національного права конкретних держав-членів, оскільки в Договорі про утворення Європейського Співтовариства не вирішене питання про взаємодію національного та загальноєвропейського права. Ця проблема вирішена декількома рішеннями Суду Європейського Союзу, якими установлений принцип верховенства права Співтовариства.

Також важливо нагадати про п'ять основних загальноправових принципів, які покладені в основу права Європейського Співтовариства та які Україна вже може розглядати як обов'язкові:

- а) рівності;
- б) поваги основних прав людини;
- в) пропорційності;
- г) субсидіарності;
- д) правової визначеності [5].

Зазначені принципи використовуються в процесі тлумачення права Співтовариства, а також застосовуються в тих сферах, де письмові джерела не охоплюють усіх суспільних відносин. Усі міждержавні інститути Європейського Союзу так само повинні керуватися зазначеними засадами в рамках своєї роботи, у тому числі й Суд Європейського Союзу, який утворений Римським договором про заснування Європейського Економічного Співтовариства як суд з обмеженою міжнародною юрисдикцією [6, с. 290].

Також Україна повинна враховувати, що кожна країна, яка входить до складу Європейського Союзу, бере на себе певні зобов'язання, що часто диктують необхідність реформування державного механізму, пошуку компромісу між національними традиціями розбудови державності й інтеграційними процесами. Указані процеси не можуть не зачіпати й інститут адвокатури.

На початковому етапі правовою основою відносин між Україною та Європейським Союзом була Угода про партнерство і співробітництво між Україною

і Європейським Співтовариством та їх державами-членами (далі – УПС) від 14.06.1994 [7], яка набула чинності 01.03.1998. У рамках УПС визначено сім пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля й інвестиції; юстиція та внутрішні справи; наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу; охорона навколишнього середовища; транспортна сфера; транскордонне співробітництво; співпраця у сфері науки, технологій і космосу.

11.06.1998 Указом Президента № 615/98 затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [8]. Ця Стратегія визначила основні напрями співробітництва України з Європейським Союзом (ЄС) на той час. У тому числі вказано на необхідність чіткого визначення зовнішньополітичної стратегії щодо інтеграції України до європейського політичного, інформаційного, економічного та правового простору. Зазначається також необхідність адаптації законодавства України до законодавства ЄС з метою зближення із сучасною європейською системою права.

12.12.2001 на IV засіданні Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС погоджено План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ [9] (далі – План дій) і сформовано основні завдання і стратегічні цілі спільної праці України з ЄС у цьому напрямі. Указаний План дій – це спрощений варіант більш тісної співпраці в галузі правосуддя та внутрішніх справ серед держав-членів ЄС. Основна мета такої співпраці – інтегрування політики поетапного запровадження простору «свободи, безпеки й правосуддя» [10, с. 167]. Відповідно до Плану дій з Україною, одним із завдань є створення відповідної законодавчої бази для ефективного співробітництва в галузі юстиції та внутрішніх справ відповідно до міжнародних стандартів і стандартів ЄС і забезпечення ефективної імплементації й застосування цих стандартів.

Нинішній розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС базується на Угоді про асоціацію

між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [11], у якій наголошується на необхідності співробітництва у сфері юстиції, свободи й безпеки з наданням особливого значення утвердженню верховенства права та зміцненню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом і правоохоронних і судових органів зокрема.

Висновки. Членство України в міжнародних організаціях, таких як ООН і Рада Європи, ратифікація базових для цих організацій документів є суттєвими зовнішніми факторами, що впливають на формування основних начал функціонування вітчизняної адвокатури. Найбільш важливими з таких документів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція проти катувань тощо. З моменту ратифікації цих конвенцій Україна підпадає під юрисдикцію Європейського суду з прав людини, багато загальноєвропейських норм і принципів, у тому числі ті, що мають стосунок до діяльності адвокатури, набувають для країни обов'язкового характеру. Такі норми й принципи містяться в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські й політичні права тощо.

Але, як зазначає Т.Б. Вільчик, положення міжнародно-правових норм, пов'язаних із регламентацією діяльності адвоката, ще не повною мірою запроваджені в правову систему України, а деякі положення чинного законодавства не відповідають сучасним міжнародно-правовим стандартам [12, с. 325]. Ми підтримуємо таку позицію й вважаємо, що Україна повинна продовжувати роботу з метою імплементації основних міжнародних актів, у тому числі актів Ради Європи і Європейського Союзу, що визначають найголовніші стандарти адвокатської діяльності, визнані в усіх країнах розвинутої демократії. І брати активну участь у такій роботі мусять і мають право не лише державні органи, а й органи адвокатського самоврядування, адвокатські об'єднання та інші громадські організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: [монографія] / С.О. Іваницький. – К.: Інтерсервіс, 2017. – 800 с. – С. 471.
2. Дотримання Україною зобов'язань: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 27.01.1999 № 1179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_595.
3. Виконання обов'язків та зобов'язань Україною: Резолюція № 1346 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_608/print1466627207395772.
4. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 05.10.2005 № 1466 (2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/994_611.
5. Дэйвис К. Право Европейского Союза / К. Дэйвис; пер. со 2-го англ. изд. – К.: Знання, 2005. – 406 с. – С. 165.
6. Helfer L.R. Toward a theory of effective supranational adjudication / L.R. Helfer, A.-M. Slaughter // *Yale Law Journal*. – 1997. – № 107. – Р. 273–391. – С. 290.
7. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами-членами від 14.06.1994 // *Офіц. вісн. України*. – 2006. – № 24. – С. 203.
8. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затв. Указом Президента України від 11.06.1998 № 615/98 // *Офіц. вісн. України*. – 1998. – № 24. – С. 3.
9. План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ, погоджений на IV засіданні Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС 12.12.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_494/print.
10. Сандро Гоці. Урядкування в об'єднаній Європі / Гоці Сандро; пер. з італ. – К.: К.І.С., 2003. – 286 с. – С. 167.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678–VIII // *Офіційний вісник України*. – 2014. – № 75. – Том 1. – Ст. 83.
12. Вільчик Т.Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: [монографія] / Т.Б. Вільчик. – Х.: Право, 2015. – 400 с. – С. 325.